

UVOD

Nakon propasti Mletačke Republike 1797. godine dijele se mletački posjedi. Mirom u Campoformiju istočna obala Jadrana dolazi pod upravu Habsburške Monarhije. Nakratko, od 1806. do 1813. istočni Jadran se našao pod francuskom upravom, a nakon toga slijedila je tzv. Druga austrijska uprava, koja je trajala sve do 1918. godine. Razdoblje prve polovice 19. stoljeća u Dalmaciji obilježilo je vladanje Franje I. (1792.-1835.). Njegov sin Ferdinand vladao je do abdikacije 1848. godine, a njega je naslijedio nećak Franjo Josip I.¹ Vojno-strategijski interesi Austrije rezultirali su dugotrajnom pripremom reorganizacije državnog sustava, koja je donijela znatne promjene. Mijenjaju se nekadašnji vlasnički i fiskalni odnosi. Za austrijske uprave crkveni prihodi ulaze u državni proračun, a reorganizacijom fiskalnog sustava naturalna davanja prelaze u novčana.²

Franjo I. je 23. prosinca 1817. izdao "Patent o uvođenju stabilnog katastra" (*Patent über die Einführung des stabilen Katasters*), kojim se u Monarhiji uvodi opći porez na nekretnine (tj. ujednačeno porezno opterećenje).³ Katastar se temeljio na triangulaciji (detaljno snimanje te ophodnja zemljišta i prenošenje na mape) i kasnijem elaboriranju operata u koje se bilježe sve pravne ili fizičke promjene uočene na terenu. Dotad najobuhvatnija katastarska izmjera na istočnoj obali Jadrana započela je 1817. godine u Istri,⁴ a nakon toga obavljena je i u Dalmaciji. Područje Hrvatske i Slavonije (civilne i vojne) izmjereno je od 1851. do 1877. godine.

¹ BUTORAC, Drago, «Zemljišni katastar za vrijeme austrijske uprave u Dalmaciji», *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, Split: Državni arhiv u Splitu, 1992. 19.-29.; PERIČIĆ, Šime, *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike*, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest, 1980.; 19.-29; KARMAN, Igor, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. st.*, Zagreb: Školska knjiga, 1972., 268.; STULLI, Bernard, «Građa o stanju u Dalmaciji 1818.», *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU*, 13. (1983.), 119.-189., 134; STULLI, Bernard, *Iz prošlosti Dalmacije*, Split: Književni krug, 1992., ured. OBAD, Stjepan 291., 293.; MANIN, Marino, *Gospodarske prilike u zapadnoj Istri između 1813. i 1848. godine (Katastar Franje I. kao vrelo zemljišnih, vlasničkih, demografskih i etničkih odnosa)*, Zagreb, Disertacija u rukopisu, 2003., 9.

² S tom svrhom osniva se Vjerezakonska zaklada u Dalmaciji 1818./1819. godine (*Religionsfond* ili *Fondo di religione*), kojoj je povjeren nadzor nad crkvenom imovinom. Iako crkva uspijeva sačuvati određenu autonomiju nad svojim dobrima, kontrolu preuzima država prema regulativama iz 1855. godine; PIPLOVIĆ, Stanko, «Uloga države u izgradnji sakralnih građevina u Dalmaciji tijekom 19. stoljeća», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 19. (2003.), 127.-155., 128. Bratovštine je ukinula još francuska uprava 1807. i 1811. godine (u pokušaju da stvori konkurentno tržište), te im oduzela imovinu. Samo su se rijetke uspjele održati; Peričić, Š., *Gospodarstvo*, 79.; KARAMAN, Igor, «Privredni razvitak Dalmacije pod austrijskom upravom», *Mogućnosti*, 6. (1965.), 640.-661.

³ *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8ten und 9ten Paragraphes des Allerhöchsten Patents von 3. Dezember 1817 angeordneten Landes Vermessung*, Wien, 1824.; HARTL, Hans, *Beginn der Catastral-Vermessung in der österrecch-ungar. Monarchie*, Wien, 1897., 151.-156.; ZANGHERI, Renato, *Catasti e storia della proprietà terriera*, Torino: Einaudi, 1980.; KAIN, Roger – BAIGENT, Elizabeth, *The Cadastral Map in the Service of the State*, Chicago: The University of Chicago Press, 1992.; LEGO, Karl, *Geschichte des Österreichischen Grundkatasters. Bundesamt für Eich und Vermessungswesen*, Wien: Eigenverlag, 1968. Austrija je u Dalmaciji ukinula izravnu kućarinu (osobni porez koji su uveli Francuzi).

⁴ Manin, M., *Gospodarske prilike*, passim; ŠKALAMERA, Željko, «Franciskanska izmjera Istre 1817.-1824.», *Istarski*

Car Franjo I. 1818. godine je proputovao Dalmacijom (sačuvan je i Opis grada), nakon čega je slijedio rad na prikupljanju statističkih podataka o tom dijelu pokrajine, o čemu svjedoče sačuvane bilješke.⁵ Rad na katastru Dalmacije⁶ počeo je proglasom guvernera Franje Tomašića u Zadru (sjedištu pokrajinskog upravitelja) 1822. godine i trajao je do 1838. godine.⁷ Nakon 1815. Dalmacija je administrativno bila podijeljena na Zadarski, Splitski, Dubrovački i Kotorski okrug. Okruzi su zatim bili podijeljeni na kotare odnosno katastarske općine.⁸ Uprava i sudstvo integriraju se u obnašanje vlasti: u sjedištima okruga gradske preture vrše sudbene poslove, a kotarski uredi postaju političke preture.⁹

Na području cijele pokrajine izmjereno je više od dva milijuna čestica i izrađeno 6725 kartografskih sekcija. U Zadru je 1828. godine bila osnovana «Direkcija za katastarsku izmjeru», unutar koje je bio i «Inspektorat katastarske izmjere». Godine 1842. osnovan je «Ured za katastarski popis».¹⁰ Originali katastarskih planova iz vremena austrijske uprave bili su odmah nakon triangulacije 1838. pohranjeni u Centralnom arhivu u Beču,¹¹ a u Zadru su u Pokrajinskom arhivu mapa bile pohranjene kopije pri «Direkciji za katastarsku izmjeru».¹² Arhiv se mapa iz Zadra 1923./24. godine preselio u Split, a od 1982. godine do danas nalazi se u Državnom arhivu u Splitu (DAS) kao «Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju» (AMID). U ovom se arhivu za razdoblje 19. stoljeća čuvaju premjeri, prve triangulacije, operati porezne procjene za pojedine katastarske općine, posjedovni listovi, operati reambulacija, litografske kopije planova katastarskih općina itd.¹³

geodet. Glasilo Udruge geodeta Istarske županije, 3. (2000.), 4.-9; FAKIN, Niki, «Il catasto franceschino di Umago», *Atti di Centro di ricerche storiche*, 29. (1999.), 483.-502.

⁵ Stulli, B., Građa, 137.; PEDERIN, Ivan, *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991., 82-88.

⁶ Posebna uputstva za Dalmaciju izdana su 1824. godine.

⁷ OMAŠIĆ, Vjeko, «Prva austrijska vlast u Dalmaciji 1797.-1806.», *Kaštelanski zbornik*, 6. (1999.), 31.-51.; IVON, Kamilo, *Osvrt na razvitak katastra u Dalmaciji*, Split, 1923.; SLUKAN, Mirela, «Katastar i njegova važnost kao izvora za geografska istraživanja», *Geografski horizont*, 44. (1998.), 54.-55.; UNGAROV, Bruno, «Katastar u Dalmaciji», *Zbornik Društva inženjera i tehničara* (1958.), 685.-686; UNGAROV, Bruno, «Katastarska premjera Dalmacije do kraja II. svjetskog rata», *Prilozi za publikaciju 100 godina katastra u Splitu*, Split, 1984.; TOMIĆ, Mirko, «Arhiv mapa i katastarskih operata u Splitu», *Geodetski list*, 28. (1951.), 154.; PIPLOVIĆ, Stanko, «Historijat prvog stabilnog katastra Dalmacije», *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, Split: Državni arhiv u Splitu, 1992., 29.-35.

⁸ NOVAK, Grga, *Povijest Splita*, IV., Split: Književni krug, 1978., 1834.

⁹ STULLI, Bernard, «Građa o gospodarstvu Dalmacije», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 10. (1980.), 1.-32.; ČOSIĆ, Stjepan, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, Dubrovnik: HAZU, 1999., 117., 144.; PERIČIĆ, Šime, *Gospodarske prilike Dalmacije od 1797. do 1848.*, Split: Književni krug, 1993.

¹⁰ SLUKAN-ALTIĆ, Mirela, «Povijest stabilnog katastra Dalmacije», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 19. (2003.), 7.-49.,14.

¹¹ *Central Katastral-Mappen Arhiv*; danas je to *Österreiches Staatsarchiv, Kriegsarchiv* u Beču; SLUKAN, Mirela, «Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu», *Arhivski vjesnik*, 40. (1997.), 139.-155., 141.; *150 Jahre österreichische Grundkataster*, Wien, 1967.

¹² *Archivio provinciale delle mape*.

¹³ Dio tih karata objavljen je (bez dodatnih opisa i u manjem mjerilu od ovog koji donosimo) u publikaciji *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, urednika Stanka Piplovića, u Splitu 1992. godine (Trogir na strani 58.); KOVAČ, Tatjana, «Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Splitu», *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, Split: Državni arhiv u Splitu, 1992., 1.-15., 11.-15.; PIPLOVIĆ, Stanko, *Katastar općine Dugopolje s početka XIX. stoljeća*, Dugopolje: Zbornik radova općine Dugopolje, IV. (2004.), 14.; IVANIŠEVIĆ, Stjepan, *Inventar Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, Split, 1949., rukopis u DAS-u (AMID).

Funkcija katastra prvenstveno je bila uvođenje poreza i definiranje vlasništva, pa su istaknuti pravni, tehnički odnosno fiskalni sadržaji. Ipak, katastar je neosporan izvor za istraživanje gospodarske, društvene i urbane povijesti. Katastar gradskog područja nezamjenjiv je za proučavanje razvoja grada u 19. stoljeću,¹⁴ ali i za analizu ranijih razdoblja. Naime, u katastru je precizno fiksirano stanje koje se poslije njegove izrade bitno mijenja. Nakon pada Mletačke Republike u Dalmaciju prodire klasicistički ukus. U vrijeme prve austrijske, potom i francuske uprave, znatnije se reorganizira administrativno-upravna vlast, komunalna infrastruktura i sustav komunikacija, te slijedi uvođenje novih urbanih sadržaja i globalna preobrazba slike grada.¹⁵ Druga austrijska uprava nastavlja viziju razvoja u sferama modernog željezničkog, cestovnog i pomorskog prometa, te poticanja građanske kulture i uljepšavanja gradova (parkovi).¹⁶ Ukidaju se fizičke granice povijesnih naselja (rušenje bedema), uspostavljaju odnosi s nekadašnjim predgrađima, koja postaju nova utilitarna žarišta, te otvaraju reprezentativne vizure prema moru.¹⁷ Srednjovjekovna se trošna zdanja ruše i na njihovom mjestu grade se nove reprezentativnije zgrade.¹⁸ Važnost katastra Franje I. ogleda se i u tome što je prikazano stanje dalmatinskih gradova našlo svoju primjenu u novim regulacijama i prostornim planovima, te zaštitu povijesnih cjelina.

Katastar je vrlo važan i za društvena i demografska istraživanja: to je zapravo protostatistički popis stanovnika, koji prekida nesustavnu srednjovjekovnu tradiciju. U razdoblju koje je prethodilo katastru dogodile su se veće demografske promjene:¹⁹ početkom 19. stoljeća Dalmaciju pogađa suša, a potom i glad (1802./3.),²⁰ uz ostale nepovoljne okolnosti.²¹ Prema katastarskim upisnicima i operatima načinjenim tijekom 19. stoljeća

¹⁴ MARKOVIĆ, Jagoda, «Šibenik, jugoistočno pročelje grada: projekt XIX. stoljeća i njegova sudbina u 20. st. (u povodu "obnove" šibenskog perivoja)», *Radovi IPPU*, 21. (1997.), 127.-141.; STAGLIČIĆ, Marija, «Osvrt na graditeljstvo u Zadru od pada Mletačke Republike (1797.) do talijanske kapitulacije (1943.)», *Radovi IPPU*, 24. (2000.), 73.-78.; DUPLANČIĆ, Arsen, «Dvije vedute Splita iz prve polovice 19. st.», *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 37. (1995.), 639.-652.

¹⁵ MARKOVIĆ, Jagoda, «Urbanistički razvoj gradova jadranske Hrvatske u 19. stoljeću», *Zbornik Prvog kongresa povjesničara umjetnosti*, Zagreb: IPU, 2004., 127.-137., 127.; PIPLOVIĆ, Stanko, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split: Književni krug, 1996., passim.

¹⁶ KNEŽEVIĆ, Snješka, «Urbanistički razvoj gradova kontinentalne Hrvatske u 19. stoljeću», *Zbornik Prvog kongresa povjesničara umjetnosti*, Zagreb: IPU, 2004., 105.-117., 106.

¹⁷ MAROEVIĆ, Ivo, «Gradogradnja i zaštita spomenika u 19. st. na hrvatskoj strani Jadrana», *Radovi IPPU*, 24. (2000.), 79.-84., 79.; KEČKEMET, Duško, «Rušenje splitskih gradskih utvrda», *Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, 16. (2000.), 425.-466.

¹⁸ Iako se početkom 19. st. počinje razvijati konzervatorska služba, ona je ponajviše djelovala kao sakupljačka djelatnost (1815. godine dvorska kancelarija naređuje čuvanje spomenika, a 1855. osniva se Središnje povjerenstvo za istraživanje i uzdržavanje umjetničkih i povijesnih spomenika u Beču); BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Danica, «Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji», *Prilozima povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 18. (1970.), 149.-159.; RADIĆ, Danka, «Zaštita spomenika u Trogiru tijekom XIX. stoljeća», *Radovan*, 3. (2005.), 102.-130., 104. Katastarski planovi 19. stoljeća osobito su važni za gradove porušene tijekom bombardiranja gradova u Drugom svjetskom ratu (1943. i 1944.).

¹⁹ Peričić, Š., Dalmacija, 19., 21., 23.; ERCEG, Ivan, «Drugi austrijski popis stanovništva u Dalmaciji (1803.)», *Acta historico-oeconomica*, 20. (1993.), 133.-144.; ERCEG, Ivan, «Dandolov omanji prilog za upoznavanje stanovništva Dalmacije (1808.)», *Acta historico-oeconomica*, 25./26. (1998./1999.), 120.-127.

²⁰ Omašić, V., Prva austrijska, 39.

(a osobito u usporedbi s crkvenim "Popisima stanja duša"), mogu se precizno pratiti demografska dinamika, socijalna i gospodarska moć pojedinih obitelji, zanimanja stanovnika, njihove rodbinske veze itd.

Trogirski katastar

U Arhivu mapa za Istru i Dalmaciju čuva se katastar Trogira registriran pod inventarskim brojem 659, te nosi oznaku «Katastarska općina Trogir, kotar Split/III/1». Sastoji od katastarskih mapa, upisnika, poreznih operata itd. Kopije katastarskih mapa trogirske općine su iz 1830. godine.²² Općina Trogir bila je najveća od 37 općina Trogirskoga kotra, koji je pak bio dio Splitskog okruga.²³ Kartiranje trogirskoga područja povjereno je mjerniku Antoniju Puttiju iz Pavije.²⁴ Izrađeno je 12 katastarskih mapa, prema pravilima koja su vrijedila za sve mape te katastarske izmjere: područje katastarskih općina u krupnom mjerilu prikazuje se na mapama dimenzija 65,85 x 52,68 cm (25 x 20 bečkih palaca).²⁵ Deset je mapa (fog. II - fog. XI) izrađeno u mjerilu 1:2880, a prikazuju sve dijelove trogirske općine, uključujući i grad Trogir (fog. VIII). Na svakoj je mapi upisan naziv općine,²⁶ redni broj i koordinate sekcije. Dvije su mape u većem mjerilu; jedna koja prikazuje tlocrte svih crkava izvan grada, i druga koja prikazuje grad Trogir s predgrađem na Čiovu (*Città di Traù*) u mjerilu 1:1440,²⁷ a koju objavljujemo u ovom izdanju u umanjenoj veličini (58 cm x 48 cm).²⁸ Ta kolorirana mapa građevinskih čestica Trogira sadrži prikaz urbane strukture grada: s trajnim građevinama u privatnom posjedu (ružičasto), ulicama i trgovima (blijedo ružičasto), crkvama i bedemima (tamnoružičasto), dvorištima (žuto), privatnim vrtovima (tamno zeleno), te javnim

²¹ Važni su događaji i kontinentalna blokada, pohod na Rusiju (gdje je poginulo dosta Dalmatinaca), glad i kuga 1815./1816., kolera 1848./1849., oskudica hrane 1849. godine itd. Prema popisu od 31. listopada 1857. u Dalmaciji živi 415.628 osoba; Peričić, Š., *Gospodarske prilike*, 11.

²² DAS, AMID, kutija 659, br. 18 (No. 203; *Comune Traù; Dalmazia Circolo di Spalato 1830*, originalni broj litografije No. 9; No. Orig. ss-2). Na mapi je upisano: *Riscontrata la presente con lo schizzo d'indicazione ed i Protocolli dei terreni, e degli edifizj, e trovato il tutto corrispondenti. Spalato li 13 Aprile 1831. Nicolo Predonzani*. Upisane su i mjerne jedinice koje su se rabile prilikom izmjere: *Una pertica di piedi 6 e pollici 8 di Venezia = a klafter 1 pollici 15,28; Un piede di Venezia = a pollici 13,19 dell'Austria Inferiore*.

²³ Trogirska je općina obuhvaćala početkom 19. stoljeća 40.614 hektara. Uz Trogir je bilo 19 sela s 1.457 kuća; PIPLOVIĆ, Stanko, «Uređenje sela trogirske općine u XIX. stoljeću», *Vrtal*, 1.-2., god. X. (2001.), 17.-29.; IVKOVIĆ, Stanko, «Organizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine», *Arhivski vjesnik*, XXXV.-XXXVI. (1992.), 31.-51.

²⁴ A. Putti je 1830. godine izradio mape grada Trogira i Marine, te Okruga i Slatina na Čiovu; ROŽMAN, Miroslav – ŠIMUNOVIĆ, Ljerka, *Carski mjernik i leksikograf Antonio Putti*, Split: Dante Alighieri, 2003., 46.

²⁵ UNGAROV, Bruno, «Prilog povijesnom proučavanju katastarskih radova u Dalmaciji», *Geodetski list*, 10.-12. (1950.), 286.-298. List na kojem je trogirska mapa upisana je veličine 70 x 58 cm. Na svaku je mapu potpisan Antonio Putti, mjernik.

²⁶ *Provincia della Dalmazia; Circolo di Spalato; III Riparto censuario; Distretto di Traù*.

²⁷ Za veća naselja mjerilo je bilo 1:1440 (Rovinj, Rab, Pula, Skradin, Sinj, Supetar, Trogir, Omiš, Hvar, Vis, Korčula i Kotor), a za Dubrovnik i Split povećanje je bilo četverostruko; Piplović, S., *Graditeljstvo*, 30.

²⁸ DAS, AMID, 659 - VIII - No. 203.

površinama (svijetlo zeleno). Čestice se identificiraju crnom tintom upisanim brojevima, a promjene su upisivane crvenom tintom.

Uz katastarsku mapu građevinskih čestica iz 1830. godine objavljujemo i njoj sukladan «Upisnik građevinskih čestica» (*Traù - Protocollo delle particelle degli edifizj*), koji je rađen 1831. godine (dalje: Upisnik).²⁹ Građani su te godine bili pozvani obilježiti granice svojih posjeda prije izmjere, a u vrijeme izmjere radi se i zapisnik omeđivanja. Upisnik sadrži inventar svih nepokretnih dobara u gradu, a funkcionirao je i kao evidencija vlasnika. U njemu je uz svaki broj čestice elaborirano stanje izgrađenosti s opisom zgrada, prostornom dispozicijom, namjenom, vlasničkim odnosima. Upisnici gradova u Dalmaciji uređeni su prema istom obrascu, a pisani su na talijanskom jeziku. Podaci su se bilježili prema kategorijama: (1) broj čestice; (2) vlasnik; (3) nekretnina; (4) vrijednost/katastarska procjena.³⁰ Broj čestice u trogirskom Upisniku sukladan je broju čestice na katastarskoj mapi. Vlasnik, upisan imenom i prezimenom opisan je i zanimanjem te boravištem. Nadalje, svaka nekretnina ima svoju oznaku (broj), a veličina čestice zabilježena je u hvatima - klafterima (1 *Klafter* = 1,89 m²),³¹ sukladno austrijskom mjernom sustavu.³² Za površinu se u Dalmaciji rabio i padovanski kanap, koji se sastojao od 840 venecijanskih pertika (3 padovanska kanapa – 1 hektar).³³ Iako je u Upisniku i za to bio predviđen prostor (*Fni. Cni.*), porezni iznosi nisu bili upisivani. U optjecaju je u to doba i mletački novac, pa se uz austrijsku forintu (koja se dijelila na karantane) koristila i lira, te dalmatinska lira i cekin.³⁴ U rubrici predviđenoj za napomene mogu se razabrati upisi između 1846. i 1853. godine.³⁵

²⁹ DAS, AMID, kutija 659. Knjiga je veličine 24 x 39 cm, prva su dva lista prazna, a sljedećih 58 listova ispisani su tabelarno (vidi prilog br. II). Sukladan mapama poljoprivrednih čestica izvan grada, izrađen je i Upisnik za poljoprivredne čestice: *Traù, Protocollo delle particelle terreni* (229 listova); DAS, AMID, 659. Tu su upisivani vlasnici i poljoprivredne kulture – vinogradi, polja, maslinici itd.

³⁰ SPAGUNOLO, Vita, *I catasti generali dello Stato Pontificio. La Cancelleria del Censo di Roma poi Agenzia delle imposte Dirette*, Roma: Archivio di Stato di Roma, 1995.

³¹ Na dnu svakog lista (nakon 20 upisa) upisivao se zbroj hvata. Različite mjere koje su se upotrebljavale na području provincije zapisane su u dokumentu iz 1835. godine (*Tabella che dimostra la qualità, e consistenza delli diversi pesi e misure, esistenti nei diversi distretti della provincia di Dalmazia, e la corrispondenza loro coi pesi e misure normali, usitati negli antichi paesi della Monarchia Austriatica, conformata sulla base dei dati offerti dalli rispettivi capitanati circolari; ed in quanto poi alle misure superficiali, dalle nozioni ritratessi dal locale Archivio provinciale delle mappe. Zara 1835.*); HERKOV, Zlatko, «Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu», *Zbornik historijskog zavoda JAZU*, 8. (1977.), 143.-217., 166., 167.

³² MUŠNJAK, Tatjana, «Mjerila na starim zemljopisnim kartama», *Arhivski vjesnik*, 25. (1982.), 47.-64.

³³ Jedan venecijanski sežanj (*passo di Venezia*) bio je jednak 0,91679 bečkog hvata, tj. 1,73823 m; Jedna četvorna pertika jednaka je 1,21 hvata ili 4,340727 m²; dužina 1 hvata jednaka je dužini 6 stopa po 316 mm; Herkov, Z., Prinosi, 168; Stulli, B., Građa, 121. Veće su čestice u Upisniku bile definirane klasom: stambene kuće u gradu uglavnom brojem XI i XII. Kasnije je sustav pojednostavljen, što se vidi prema kasnijim upisima; DAS, AMID, kutija 659, Izvješće, § 8 (*Pesi e misure*). Za poljoprivredne čestice, provođeno je klasiranje; nalazimo I. klasu za *orto*, II. (*pascolo*), III. (*vigna olivata*), IV. za šume itd.; Piplović, S., Katastar, 138.-140.

³⁴ Peričić, Š., Dalmacija, 19., 21., 23.; 141.-142.

³⁵ *Osservazioni*.

Dio Katastra općine Trogir čini i Izvješće porezne procjene - *Operato dell'estimo censuario della Città e comune di Traù - 1840.* (dalje: Izvješće),³⁶ u kojem se sumarno opisuje topografsko, gospodarsko, urbano i demografsko stanje općine, pojedinosti iz svakodnevnog života i povijesti grada te klimatska obilježja. Ovakva su izvješća pisana prema ujednačenom obrascu u cijeloj Dalmaciji.³⁷ U trogirskom se Izvješću osobito pomno opisuju gospodarske čestice i poljoprivredne kulture, pa ga ne donosimo u cijelosti.

Nakon što su prikupljeni prvi podaci o vlasnicima čestica te njihovi opisi upisani u tablice (sastavljen je inventar), određena su povjerenstva koja su radila na klasiranju nekretnina i utvrđivanju prinosa.³⁸ Izrađen je poimeničan popis svih vlasnika u kojem se uz ime svakog pojedinog vlasnika navodi broj nekretnina i zbirni iznos poreza.³⁹ Godine 1846. izrađena je tablica,⁴⁰ prema kojoj se razabire način klasifikacije poreza građevinskih čestica.⁴¹

U idućem je razdoblju određen rok za reklamacije.⁴² Sačuvan je tzv. Definitivni zapisnik iz 1854. godine, u kojem su upisani svi novi podaci o česticama, nekretninama, veličinama i novčanim iznosima.⁴³ Zatim je slijedio Upisnik iz 1855. godine u kojemu se poimence nabrajaju imena svih posjednika i broj nekretnina u njihovom posjedu, te ukupni novčani iznos.⁴⁴ Naknadne su se promjene i dalje godišnje

³⁶ DAS, AMID, kutija 659. Knjiga veličine 24,5 x 38 cm, na 20 listova (10.-13. prazni listovi) sadrži samo Izvješće; u istu knjigu umetnute su liste s tablicama poreza za pojedine kulture i vrste zgrada. Vidi prilog br. I.

³⁷ Rožman, M., – Šimunović, Lj., Carski mjernik, 42.-44.

³⁸ DAS, AMID, kutija 659; *Protocollo, 18 Aprile 1847*, f. 1.-6. Godine 1846. rade se prvi ispravci; Appendix, Upisnik.

³⁹ DAS, AMID, kutija 659; *Tabella specificata dei risultati finali emergenti dal rilievo della rendita catastale.*

⁴⁰ *Elenco di tutti gl'edifici d'ogni luogo del sunominato Comune dietro i numeri topografici Catastali ed i singoli numeri di Casa, Proprietari, Abitazioni, e Strutture con una Classificazione degli menzionati edifici per uso dell'imposta del Catastico*; DAS, AMID, kutija 659. Sastoji se od 28 listova (zadnja 3 prazna). Podaci su raspoređeni prema mjestu (Trogir, Čiovo) – *dei luoghi*; prema nekretninama (*degli edificij*), klasama – njih 12, i iznosu godišnjeg poreza svakom vlasniku.

⁴¹ Zgrade i dvorišta oporezivali su se po jugeru 13 fjorena i 806 karantana; polja I. klase oporezivala su se sa 6 fjorena i 15 karantana za juger, maslinici 5 fjorena za juger itd.; DAS, AMID, kutija 659, Izvješće.

⁴² Za Trogir su sačuvani Spisi žalbi iz 1851. godine, sačuvani u zajedničkoj knjizi i za zemljišne i građevinske čestice. Godine 1852. u preglednoj su tabeli upisane promjene nakon žalbi, posebno za zgrade, a posebno za zemljišta. Dodatak za građevinske čestice naziva se *Fogli d'inserzione al Protocollo delle particelle degli edifici del Comune di Traù*, 1852.; DAS, AMID, kutija 659.

⁴³ *Protocollo della misurazione catastale di tutte le particelle dei terreni e degli edificij appartenenti alla Comune Traù sottoposta al censo rettificato giusta i risultati delle reclamazioni tanto per parte delle comuni, che degl'individui.* Promjene upisivane crvenom tintom su iz 1864. i 1873. godine. Ista knjiga donosi novi Upisnik poljoprivrednih čestica (*del terreno*) i novi Upisnik građevinskih čestica (*delle case e degli edificij*); DAS, AMID, 659.

⁴⁴ *Elenco di tutti gl'edificij d'ogni luogo del sunominato Comune dietro i numeri topografici catastali ed i singoli numeri di casa, proprietari, abitazioni, e strutture con una classificazione degli menzionati edificij per uso dell'imposta del Catastico*; DAS, AMID, kutija 659. Također je sačuvan iz 1855. *Prospetto dimonstrante l'estezone e la rendita netta ascritta ad ogni singola classe, ad ogni genere di coltura ed a tutta la comune censuaria*, prema kojem se vidi koliko čestica pripada zgradama, koliko vinogradima, maslinicima i koliko se ubire poreza, koje su klase itd. Sačuvana su dva lista, tzv. *Tabella specificata dei risultati finali emergenti dal rilievo della rendita catastale*, koje je sastavio državni inspektorat u Zadru 9. siječnja 1857. za Trogir. Vidi i: Piplović, S., Katastar, 140.

upisivale u posebno izrađene standardizirane tabele.⁴⁵ Nakon većih promjena idealno se trebala izraditi nova mapa s novim Upisnikom. Za Trogir je tek 1878. godine izrađena nova evidencijska mapa,⁴⁶ koju prati i Upisnik iz iste godine.⁴⁷ Sustav nije bio do kraja doraden zbog čestih fizičkih i pravnih promjena koje su nalagale sustavnu reviziju i ažuriranje.⁴⁸

Trogir prema katastru Franje I.

Upisnik iz 1831. godine donosi cjelovitu demografsku sliku Trogira: podaci bilježe sastav stanovništva, imovinsko stanje, zanimanje i genealogiju trogirskih obitelji 19. stoljeća. U Upisniku je zapisano oko 1750 osoba, a u Varoši na Čiovu oko 1830. Vlasnici čija imena nalazimo u Upisniku nisu uvijek bili istovjetni korisnicima kuća (jer je dio nekretnina bio u najmu). To možemo pratiti prema popisu obitelji koje su stanovale u pojedinim predjelima grada 1824. godine, zapisanom u «Popisu stanja duša» koji se čuva u Župnom arhivu Trogira.⁴⁹ Nešto više od 10 % stanovništva živjelo je u gradu, kao i drugdje u Dalmaciji.⁵⁰

⁴⁵ Za Trogir je gotovo za svaku godinu sačuvano po nekoliko listova takvih promjena (*Foglio della divisione dei fondi della Comune Censuaria Traù nell'anno*). Prva je iz 1858. godine, a sačuvane su i iz godina 1859./60., 1861./62., 1862./63.; 1864.; 1873./74.; 1874.; 1875./76.; 1878.; 1879./80.; 1880. U istom fondu sačuvane su knjige primjedbi; DAS, AMID, 659. Čuvaju se uklopljene u Upisnik iz 1854. godine.

⁴⁶ DAS, AMID, kutija 659, br. 93/8 (*Città di Traù, slavo Trogir, nel Dalmazia, distretto steurale di Traù, 1878, Presso l'i. r. Istituto lith. Del Catasto*). Izrađena je u mjerilu 1:1440. Na njoj je uz bečku mjernu jedinicu (*in misura di vienna*) upisana i metrička (*in misura metrica*). Na tu su mapu upisivane i fizičke promjene nakon 1878. godine: primjerice, vidi se crkva Sv. Duha i preko nje (crvenom tintom ucrtana) nova zgrada škole. Vidljiva je rekonstrukcija vijećnice, rušenje bedema itd. Uz mapu grada Trogira, sačuvano je i 9 mapa cijele općine, od kojih mapa br. 8 prikazuje grad (sve su u manjem mjerilu 1:2880). Zanimljive su i tzv. Indikacione skice iz 1878. godine, na temelju kojih su izrađene mape iz 1878. godine: radne skice bile su, radi lakšeg transporta, podijeljene na 31 karton dimenzija 32 x 24 cm; DAS, AMID, 659/127. – 254. Na kartonu br. 8 skica je grada Trogira. Čini se da je predložak za tu skicu bila slijepa mapa Trogira iz 1830. – primjerice, na njoj je još ucrtana crkva Sv. Marije *de platea*, koja je srušena prije 1878. godine itd.

⁴⁷ Sačuvan je i «Iskaz svih posjednika po anagrafskom broju kuća iz 1878. godine» (popis suvlasnika nekretnina). U njemu su nazivi u tablicama pisani i talijanskim i hrvatskim jezikom. Brojevi posjeda upisani su posebno za Trogir (*Elenco delle case del Comune di Città Traù, 1878.*), a posebno za druge djelove općine. Iz 1878. godine postoji i tzv. Abecedni imenik svih posjednika. Iz 1878./79. godine (*Elenco alfabetico del comune di Città Traù*) sačuvana je i radna knjiga u kojoj su se upisivali izračuni koliko vlasnik mora platiti, koje su promjene uvedene od prvog Upisnika ili mape i sl.; DAS, AMID, 659.

⁴⁸ Tek *Zakon o zemljišnim knjigama* zamjenjuje katastarske knjige koje postaju zemljišne – u njih su upisivani podaci o vlasništvu nekretnine i njezinoj vrijednosti, na temelju čega su sastavljani posjedovni listovi. Knjige Općinskog suda u Trogiru vode se od 1884. godine. Zbog mnogih nepravilnosti pri upisivanju posjedovnih listova 1896. godine uvedene su revizije katastra Dalmacije. Za Trogir je sačuvan i abecedni popis (imenik) vlasnika nekretnina iz iste godine.

⁴⁹ Ovaj Anagraf sastavio je župnik Lujo Macanović; Župni arhiv Trogir; *D.O.M. Lo Stato dell'anime di questa Città di Traù. Formato il giorno primo di gennaio, l'anno del Signore MDCCCXXIV*. Zahvaljujem kolegi Mladenu Andreisu što me upozorio na ovaj dokument.

⁵⁰ BABIĆ, Ivo, *Prostor između Trogira i Splita; kulturno-historijska studija*, Trogir: Muzej grada Trogira, 1984., 124. Prema popisu stanovništva iz 1817. godine Trogirski je kotar imao 4 općine s ukupno 16.264 stanovnika:

Izvjješće iz 1840. godine donosi sumarnu sliku zanimanja žitelja Trogira: od 3029 stanovnika, 1020 je poljoprivrednika, ostali su pripadnici klera i plemstva, činovnici, zanatlije, ribari, obrtnici ...,⁵¹ a navodi se i tradicionalni način prehrane (kruh, meso, riba, vino, voće i povrće).⁵² Prema Upisniku iz 1831. godine, vlasnici građevinskih čestica u gradu bili su uglavnom pripadnici muškog spola (pravo naslijeđivanja imale su u pravilu samo udovice). Naknadni upisnici donose pojedinosti o promjeni vlasništva nad nekretninama unutar ili izvan obitelji, što vjerno ilustrira dinamiku vlasničkih odnosa, ekonomsku moć i ukus investitora, te socijalnu strukturu stanovnika Trogira u 19. stoljeću. Spominje se oko 150 različitih prezimena.

Zemljoposjednici su, prema katastru, uglavnom bili pripadnici bogatijih trogirskih obitelji. U Upisniku se spominju pripadnici plemićkih trogirskih obitelji *Andreis, Casotti, Cerineo, Celio Cega, Cipicco, Dragazzo, Gavallà, Grancich, Grazio, Jura, Nutrizio, Paiton, Paladin, Quarco, Rosignoli, Statileo*.⁵³ Neki od njih, primjerice Andreisi, svoje su posjede kontinuirano zadržali na istome mjestu od srednjeg vijeka do kraja 19. stoljeća (blizu crkve Sv. Petra).⁵⁴ Plemićka obitelj Dragazzo prednjačila je brojem nekretnina u gradu. Braći Garagnin pripadala je u gradu nekretnina pod brojem 30 koja se protezala na čak 18 čestica, (dok su im ostale nekretnine u gradu, Varoši i na Čiovu pod br. 28, 29, 31, 33, 57, 101, 102, 148, 173, 252, 310 zauzimale svaka samo jednu česticu). Austrijski zakoni potvrdili su plemićki status većini pripadnika toga sloja (1823.) neovisno o mletačkim distinkcijama (gradskog ili državnog plemstva - *conte* ili *nobile*).

U Upisniku se spominju redovnici (*monachi, monache, fratti, religioso*) i svećenici (*sacerdoti*); potom pripadnici vojne hijerarhije: vojnici (*militare, impensionato*), puškari (*armajnolo*); te državni službenici: pravnici (*giudiestroso*), činovnici (*impiegato*), učitelj (*maestro di scuola*)⁵⁵ i službenici (*ussiere pretoriale, ussiere comunale*). I neke građanske obitelji u to doba stječu veliki imetak, gotovo ekvivalentan

(*Trau* 5.836; *Bossiglina* 2.841; *Bristivizza* 3.834; *Lechievizza* 3.753); Stulli, B., Građa, 185. Prema istraživanjima Mirka Slade-Šilovića, Trogirski je kotar početkom 19. stoljeća (s pet općina i 38 sela) imao oko 18.000 stanovnika, a grad je s tri obližnja sela brojio je 4.467 stanovnika. Isti autor donosi podatke i za kasnije razdoblje (polovica 19. st.); kotar - 20.970; grad - 3.051. Godine 1872. cijeli kotar imao je 21.349, a Trogir 3069 stanovnika; SLADE-ŠILOVIĆ, Mirko, «Bilješke o hrvatskom narodnom preporodu u Trogiru», *Mogućnosti*, 10.-11. (1980.), 1168.-1184., 1168.; LJUBIĆ, Kažimir, *Statistika pučanstva u Dalmaciji*, Zadar, 1885., 32.

⁵¹ DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće str. 5, § 3: *Popolazione: La popolazione in complesso tra maschi e femine è costituita di 3029 abitanti con 516 case, di cui 1020 individui si dedicano all'economia rurale, e li rimanenti 2009 compone il clero, la nobiltà, gl'impiegati, artisti e cittadini, navigatori, pescatori e gl'industrialisti.*

⁵² DAS, AMID, kutija 659, str. 5, § 3: *Il nutrimento consueto dell' cetto civile consiste in carne, pesce, pane di formento e quello degli agricoltori borghesani in carne di castrato, pane d'orzo, legumi, verdure e vino. La più estesa possidenza non ha più di due famigli essendoche tutti i terreni vengono lavorati a colonia.* Opis iz 1818. godine navodi da je u Trogiru (na otočiću) živjelo oko 2000 stanovnika "Talijana i Ilira", a opisuju se kao "čisti i dobrostojeći". Uz gradonačelnika, bili su tu i komunalno vijeće, gradski sudac, kapetan luke, sanitarno vijeće od osam građana, mitnica, ured za sol i duhan (tek za vrijeme francuske vlasti ukinuta su staleška tijela u Dalmaciji).

⁵³ ANDREIS, Mladen, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, knjiga u tisku (Muzej grada Trogira).

⁵⁴ ANDREIS, Mladen – BENYOVSKY, Irena – PLOŠNIĆ, Ana, «Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću», *Povijesni prilozi*, 25. (2003.), 37-93; DAS, Popravak i izgradnja ulica u središtu grada 1795.-1796., *Dnevnik Garagnin-Fanfogna* (fasc. 4./VII.); «Alfabetски imenik svih posjednika u K. O. iz 1878. godine»; DAS, AMID, kutija 659, br. 270.

⁵⁵ U Izvjješću iz 1840. godine navodi se škola Sv. Nikole (*la scuola elementare con due classi, e la scuola per le poncielle nel convento delle monache di San Nicolò*); Godine 1830.-1831. u Trogiru je ravnatelj škole bio don Ivan Ivačić, a

zemljoposjednicima.⁵⁶ Tako stanoviti Lovro Burić u gradu posjeduje 30-tak čestica. Od ostalih građanskih obitelji najviše su nekretnina posjedovale obitelji Allegretti, Bilić, Brešan, Kalebota, Katalinić, Hrabar, Kraljević, Kravarić, Madirazza, Nutrizio, Slade, Stipčić, Tironi, Žižak i dr.⁵⁷

Najveći broj stanovnika grada bavio se zemljoradnjom i ribarstvom, ali i pomorstvom i zanatstvom.⁵⁸ Izvješće iz 1840. pomno bilježi dinamiku proizvodnje u trogirskom šķveru⁵⁹ i prosperitet domaće i međunarodne trgovine s Trstom, Venecijom, Apulijom, Rijekom, Senjom, Zadrom i Splitom.⁶⁰ Upisnik iz 1831. godine navodi i ostala zanimanja vezana uz ovu djelatnost: mornar (*marinajo*), kapetan broda (*capitano*), skelar (*traghetteiere*), graditelj i čuvar brodova (*conciatore di barche, costruttore di barche, fabbricatore di barche, couratore di barche*). Ovom kategorijom djelatnosti bavili su se ponajviše članovi obitelji Cicilian, Allegretti i Petrić sa Čiova. Članovi nekih obitelji tradicionalno su bili mornari, uz bavljenje zemljoradnjom (primjerice obitelji Madonica, Babare, Sonjara).⁶¹

Upisnik bilježi i zanimanja srednjeg sloja građanstva⁶² u sferama obrtničkih, umjetničkih, uslužnih i trgovačkih djelatnosti: zanatlija (*artiere*), umjetnik (*artista*), brijač (*barbiere*), krčmar (*bettoliere*), postolar (*calzolajo*), kovač (*fabbro*), bravar (*fabbro ferraio*), zidar (*muratore*), trgovac (*negoziante, trafficante*), zlatar (*oresice*), krojač (*sarte*), kobasičar (*pizzicagnolo*), mesar (*macelajo*), ljekarnik (*farmacista*), liječnik (*medico*). Najniži sloj bili su seljaci - zemljoradnici (*agricoltore, rustico, villica*), koji su ujedno bili i najbrojnija populacija, te pomoćni radnici poput, nosača (*facchino*), i sluga. Unatoč nastojanjima da se promišljenom gospodarskom politikom stvori konkurentno tržište, loše komunikacije na području Dalmacije priječile su razvojni prosperitet ovog područja.⁶³

učitelj Ante Carrara; PAŽANIN, Ivan, «Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću», *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 42. (2000.), 333.-412., 382.

⁵⁶ Nakon propasti Mletačke Republike raspada se stara komunalna struktura te se pojavljuje građanski sloj uz još postojeće zemljoposjednike; Ćosić, S., Dubrovnik, 143.

⁵⁷ Vidi kazalo imena.

⁵⁸ U Trogiru su ribari uglavnom bili težaci koji su pripadali družinama velikih mreža; MAŠTROVIĆ, Vjekoslav, «Brodarstvo Dalmacije u doba francuske vladavine (1806-1813)», *Adriatica maritima*, 2. (1978.), 92; PERIČIĆ, Šime, «Prilog poznavanju brodarstva Dalmacije u drugoj četvrtini 19. stoljeća», *Pomorski zbornik*, 15. (1977.), 574. Opis iz 1818. godine bilježi da je u pregrađu grada bilo brodogradilište u kojem se upravo tada završila izgradnja trabakula.

⁵⁹ *La industria viene esercitata col barche di grande e piccolo babottagia, dicui parlando delle prime havvi: 1 scuner, 7 pieleggi, quindi di piccolo cabottagio, 4 brazzere, 4 leuti e 22 gaette.*

⁶⁰ *Col mezzo dei dinatali pieleggi e coi stranieri che accedono si fa un attivo commercio di vino, olio, pischi, amandarle a colle piazze di Trieste, Venezia, Puglia, Fiume, Segna ed in parte anche con Spalato e Zara e con altri paesi della Provincia.* Trogir je u drugoj polovici 19. stoljeća imao vlastitu flotu od 30 jedrenjaka (20 do 80 tona); CEGA, Fani, «Život s morem u Trogiru od druge polovice 18. st. do kraja prve polovice 19. st.», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 15. (1999.), 173.-193., 179., 180.

⁶¹ Vidi kazalo zanimanja.

⁶² OBAD, Stjepo, «Društveni sastav pristaša i protivnika Ilirizma u Dalmaciji», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Zbornik posvećen Nevenki Božić-Bužančić*, 12. (1996.), 809.-817., 810., 811.

⁶³ Karaman, I., Privredni razvitak, 640.-661.

Izvjješće iz 1840. godine donosi topografsku sliku trogirске općine: ona se protezala istočno do Divulja i Kaštel Štafilića te zapadno do Segeta, a povezivala ju je dobro očuvana cesta prema Šibeniku i Zadru.⁶⁴ Luka se opisuje kao sigurno privezište, jednako kao i uvala otoka Čiova na kojem se nalazi rudnik *Piarfatto*. Naselje na Čiovu naziva se *Borgata Bua*, a granica općine na otoku bilo je naselje Žedno.⁶⁵ Zbog čestih osmanlijskih prijetnji u ranijim stoljećima, te zdravstvenih poteškoća u 18. stoljeću stanovništvo je težilo ka preseljenju na sigurnije Čiovo. Močvarno područje oko Trogira predstavljalo je latentnu prijetnju zarazom kuge ili malarije. U Izvjješću iz 1840. godine zabilježeno je da se grad nalazi na trapezoidnom otočiću, koji s obalom spaja drveni mostić, a s otokom Čiovom kameni, pomični most.⁶⁶ U tom se opisu ističe da su najvažniji sadržaji bili smješteni na otočiću (kaptol, osnovna škola s dva razreda, te škola za redovnice Sv. Nikole). U poreznom se izvješću navodi 516 kuća, njihovo stanje i način gradnje (*le case sono costruite di muro a malto e coperte di tegole in mediocre stato. Nessuna è assicurata*);⁶⁷ zabilježeni su opisi fortifikacija, javnih zgrada i okolnog prostora s pravilnim rasterom ulica. Gradski trg (*Piazza di mercato*) rabio se dva dana u tjednu kao sajmeni prostor na kojemu su Morlaci prodavali svoje proizvode i stoku; na trgu se opisuje i katedrala sa zvonikom u «gotičkom slogu» i krstionicom.⁶⁸ U istom se dokumentu navodi podatak o površini gradskog prostora od 2901 jugera i 241 hvati, te ostalog dijela općine od 111028 jugera i 38 hvati.

⁶⁴ DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće, str. 3. Općina je bila podijeljena na primorski (sela Seget, Marina, Sevid, Račice); otočni (Čiovo, Veliki Drvenik, Mali Drvenik) i zagorski dio; Piplović, S., Uređenje sela, 17.-18.

⁶⁵ § 1 *Topografia: Traù, Tragurium e situato dentro ad un canale di mare, che tra il continente e l'Isola Bua si disende. Il lido del continente prossimo alla Città sta sottoposto a 7 calli, che disposti quasi in mezzo cerchio ritirandosi verso Tramontana formano di se vago teatro, a quelli che dalla Città li mirano, i quali per essere di disuguale altezza e ampiezza più e meno dal lido sono discosti, il maggiore di tutti, che e anche il più lontano degli altri dalla Città, posto all'estremità occidentale arriva con le sueradici al mare, li due prossimi a quello di minor altezza ed ampiezza discostandosi dal lido, lasciano competente spazio di campagna, che piacevolmente declina sino al mare, e li susseguenti siccome si vanno più approssimando al lido, così hanno minore il piano sottoposto, e più pendio l'ultima verso oriente termina nella palude marittima, alla quale e annessa la campagna detta Divuglie. (...) L'estezone piano complessiva ascende a Jugeri 3011. Gli abitanti sono uniti, il maggior corpo delle case formo la Città, e le alter case formano la Borgata posta nell'Isola di Bua sulla riva del mare (...); § 2 *Confini: La città e comune di Traù confina a Tramontana con Castel Stafilleo a mezzodi col canale e parte del comune di Xedno, a Levante con Castel Staffilleo ed a Ponente con Seghetto*; DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće, str. 3.*

⁶⁶ *La città di Traù è fabbricata sù di una piana isola di forma trapeziodiale, si unisce alla campagna del continente dalla parte di Tramontana col mezzo di un ponte di legno, ed all'Isola Bua per mezzo di uno diga di pietra con un ponte levatajo a due battitoji posto alla metà circa della stessa, la quale ha due cerchi per le piccole barche, separa el canale dei Castelli da questo di Traù. La Città è di forma regolare e secunda nella sua periferia l'andamento di quello dell'Isola. Intorno ad essa ed a contatto colla riva del mare gira una strada esterna bastantemente larga specialmente dalla parte di mezzogiorno. Tra questa da mezzogiorno e la borgata dell'Isola di Bua trovasi il porto capace per bastimenti di media portatal. Le strade interne sono per lo piu dritte ma anguste*; DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće, § 1, str. 2-3.

⁶⁷ DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće, § 14, str. 12.

⁶⁸ DAS, AMID, kutija 659, Izvjješće, § 7, str. 7.

⁶⁹ Za ovo je razdoblje vrlo zanimljiv i već spomenut *Stato del'Anime* iz 1824. godine. Naime, popis stanovnika Trogira i Varoši na Čiovu prati se prema gradskim predjelima. Stari dio grada (*Città*) sastojao se od 4 predjela (sestijera ili kontrade), Novi Grad (*Città Nova*) od 6 predjela, a Varoš na Čiovu (*Isola Bua*) od njih 8. Za prve predjele starog i novog dijela grada sačuvan je i opis granica: *Città: Sestiere primo. Si avverte, che ogni sestiere della Città comincia dell'oriente, ovvero dalla piazza, e termina in occidente al stradone della Beata Vergine di Carmeni, e di San Domenico. Città Nova: Sestiere primo. Si avverte, che ogni sestiere della Città Nova, così detto Borgo, ovvero Passiche, comincia dall'oriente, cioè dal stradone della Beata Vergine di Carmeni, e San Domenico, e termina in occidente al Castello, e Batteria. Predjeli na Čiovu nazvani su*

Iako su imali posve specifičnu namjenu, Upisnik građevinskih čestica iz 1831. i katastarska mapa građevinskih čestica iz 1830. godine vrlo su pouzdan izvor podataka o urbanoj strukturi Trogira.⁶⁹ Upisnik je zabilježio gotovo 550 nekretnina s opisom, na oko 1108 građevinskih čestica (i 73 nadopune), u vlasništvu privatnih osoba, Crkve, općine, vojske ili drugih korisnika. Glavninu zgrada Upisnik bilježi prema funkciji, katnosti i stanju, te ostalim relevantnim podacima. Pretežito su to kuće u kojima su stanovali sami vlasnici (*casa d'abitazione*),⁷⁰ a dio ih je služio da donose rentu (*casa d'affitto*).⁷¹ Dio čestica u gradu i na Čiovu nosi oznaku - ruševina (*ruina, rouina,*), ponajviše u kasnijim upisima. Navode se uske ulice s popločenjima, položaj stubišta (*scala esterna; scala interna*), prolazi, bunari i dimnjaci na području grada i Čiova. Upisnik bilježi skladišta i obrtničke radnje, većinom smještene na otočiću: postolarske, kožarske, suknarske, zlatarske, trgovačke, brijačke, kovačke i dr. U Upisniku su navedene i kavane, te dućani s hranom (*botega da caffè, botega da comestibile*).⁷² Sačuvan je spomen različitih zgrada i dijelova zgrada; primjerice, dvor (*corte*); staja (*stalla*); mlin (*molino*); hospital (*ospizio*) itd.

Upisnik bilježi i 30-ak crkava, od toga dio izvan funkcije ili u vrlo trošnom stanju. Neke se crkvene zajednice ukidaju još za francuske uprave, kada dobivaju novu namjenu. Taj se proces nastavlja i nakon 1828. godine, kada papa Lav XII. ukida Trogirsku biskupiju i pripaja je Splitsko-zadarskoj metropoliji.⁷³ Primjerice, crkva Sv. Fabijana i Sebastijana zabilježena je kao skladište,⁷⁴ kao i crkva Sv. Barbare prije nego prelazi u privatne ruke. Funkciju je promijenio i samostan Sv. Petra, koji dolazi u državno vlasništvo: katastarska mapa iz 1830. godine bilježi osnovnu prostornu strukturu samostanske cjeline koja se kasnije drastično mijenja (u dvorištu su zazidani lukovi trijema sa stupovima).⁷⁵

prema lokalnim crkvama, primjerice: III. S. Lazzaro, IV. S. Giacomo, VI. S. Andrea, VII. S. Pietro. Svaka osoba u popisu definirana je dijelom grada, brojem predjela i rednim brojem obitelji.

⁷⁰ Od čega 73 prizmenica, 136 jednokatnica, 178 dvokatnica, 20 trokatnica i 1 četverokatnica. Na području Čiova bile su većinom prizmemnice i jednokatnice.

⁷¹ Od čega 6 prizemnica, 28 jednokatnica, 54 dvokatnice, 10 trokatnica.

⁷² Vidi kazalo nekretnina.

⁷³ PIPLOVIĆ, S., Uloga države, 128.; KRIZOMALI, Urban, *Posljednje godine metropolitanske vlasti splitske nadbiskupije 1828.-1830.*, Split, 1838., 77-78. Godine 1818. još se spominju posljednji trogirski biskup Antun Pinelli, osam župnika i «više svećenika». Navodi se i to da Trogirska biskupija nema svoje sjemenište, nego splitsko (Sv. Ivan Krstitelj), ali da je u njemu smješten tek jedan mladić. Na gradskom trgu opisuju se katedrala i detalji iz unutrašnjosti. Spominje se i mala loža kraj katedrale - «nasuprot dulje strane crkve» (!), koja je ruševna. U istom opisu u gradu se navodi mnogo crkava, a nabrajaju se i tri samostana: danas neočuvan franjevački samostan u predgrađu na obali, dominikanci (samo 2 fratra), benediktinke Sv. Nikole (2 sestre - 1 plemkinja). Također je zabilježen samostan izvan funkcije, vjerojatno Sv. Mihovil (*Na kraju grada, nasuprot tvrđavi, nalazi se također jedan samostan sa crkvom, no taj sada služi kao vojarna*). Izvješće iz 1840. godine spominje, međutim, tek manji broj crkava u funkciji: uz katedralu navodi se još šest crkava *aperte al culto cattolico*, hospital *delle Pizzochere*, te samostani Sv. Nikole i Sv. Dominika, a na Čiovu crkva Sv. Lazara.

⁷⁴ PIPLOVIĆ, Stanko, «Fortifikacije Trogira u 19. st.», *Vartal*, 3. (1994.), 106.-111.; PIPLOVIĆ, Stanko, «Građa u Ratnom arhivu u Beču kao izvor za proučavanje fortifikacija u srednjoj Dalmaciji», *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 11. (1990.), 175.-178.

⁷⁵ Taj je nekadašnji benediktinski samostan, ukinut 1791. godine, jedno vrijeme rabljen kao škola. Nakon što ga je zadnja redovnica napustila 1796. godine, prostor se prilagođava za potrebe stanovanja vojnika (crkva je postala vojna kapela). Godine 1855. Vicko Celio Cega donosi popis trogirskih crkava; CELIO CEGA, Vicko, *La chiesa di Traù*, Split, 1955.

Katastarska mapa i Upisnik čuvaju povijesna svjedočanstva o mnogim javnim zgradama koje su poslije transformirane i fizički i sadržajno. Zgrada Općine (Gradska Vijećnica) krajem 18. stoljeća znatno mijenja svoj srednjovjekovni izgled: u dvorani nekadašnjega plemićkog vijeća smješta se gradsko kazalište. Restauratorski zahvati na Vijećnici obavljani su tek u drugoj polovici 19. stoljeća.⁷⁶ Katastar je osobito vrijedan za proučavanje objekata koji do danas nisu sačuvani: oko 40 % zgrada i fortifikacija preinačeno je upravo u razdoblju nakon katastra.⁷⁷ Zbog trošnosti je 1851. godine srušena ranosrednjovjekovna šesterolisna crkva Sv. Marije na glavnom trgu.⁷⁸ Nakon što je 1898. stradala u požaru, ruši se crkva Sv. Duha, a na njezinom se mjestu gradi neogotička škola.⁷⁹ Crkva Sv. Roka u blizini, bila je srušena 1866. godine. Nadalje, na istočnoj obali otočića, 1910. godine srušena je i stara biskupska palača s kapelicom Sv. Luke, koju je zamijenila zgrada suda. Crkva Sv. Lava bila je potpuno pregrađena u privatni objekt te ni ona danas nije vidljiva,⁸⁰ a kuća Calebotta bila je podignuta na mjestu nekadašnje crkve Sv. Stjepana. U 19. stoljeću srušeno je i skladište između općinske zgrade i Sv. Ivana Krstitelja te kuća Cippico-Gavalà, koja je od gradskog trga išla prema južnoj obali. Palača Lučić pregrađena je 1830. godine.⁸¹ Na Čiovu se 1831. srušila trošna crkva Blažene Djevice Marije u vlasništvu konventualaca Sv. Lazara. Na katastru je zabilježena i barokna prizemnica lučkog sanitarnog ureda na južnoj rivi (*ofizzio sanitario*), tragovi koje se gube u regulacijskim planovima proširenja južne obalne fronte (1910.).⁸² Godine 1944. (19. veljače) u Trogiru je tijekom bombardiranja porušeno 36 kuća u zapadnom dijelu grada, pa tako i (na katastru vidljivi) crkva i samostan Sv. Mihovila, od kojih je danas ostao samo zvonik.⁸³

Katastar Trogira bilježi i dijelove gradskog zida i kule koji su srušeni u 19. stoljeću.⁸⁴ Izvješće iz 1840. godine stanje gradskih bedema procjenjuje lošim.⁸⁵ Potez bedema od Kaštela do Sv. Dominika fizički postoji sve do 1872. godine. Na katastru se može pratiti i do danas neočuvani sjeveroistočni potez srednjovjekovnih bedema (kat. čet. 602, 678, 680, 692 itd.), potom južni uz crkve Sv. Roka i Sv. Duha te onaj koji je (od 1420.)

⁷⁶ Loža je također restaurirana u drugoj polovici 19. stoljeća, iako se tom zahvatu planski pristupalo još početkom stoljeća, kao i crkavama Sv. Barbare, Sv. Marije i Sv. Sebastijana, krovovi kojih su opasno prijetili svojim urušavanjem; Radić, D., Zaštita spomenika, 103. U Izvješću (1840.) izričito se navodi loše stanje mramornih stupova na loži.

⁷⁷ Piplović, S., Graditeljstvo, 13., 147.

⁷⁸ Crkva Sv. Ivana i Sv. Barbare pretvorene su u muzeje nakon što su izgubile crkvenu funkciju.

⁷⁹ Tada je srušena i kuća zvonara, kuća obitelji De Michieli i dio gradskog zida; Piplović, S., Fortifikacije, 20.

⁸⁰ Crkva Sv. Lava već je u vrijeme Kandijskog rata bila pretvorena u skladište municije; IVANIŠEVIĆ, Milan, «Crkva sv. Leona u Trogiru», *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 4./5. (1978.), 277.-282.

⁸¹ Radić, D., Zaštita spomenika, 110.; PIPLOVIĆ, Stanko, «Rad Ćirila Ivekovića u Dalmaciji», *GZSKH*, 13. (1987.), 24.-28.

⁸² FISKOVIĆ, Cvito, «Ignacije Macanović i njegov krug», *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji*, 9. (1955.), 198.-268., 254. Danas je sačuvan samo natpis *Offitium salutis* i kameni ulomak u kojem se nalazio grb (u lapidariju Muzeja grada Trogira).

⁸³ Teška razaranja krajem Drugog svjetskog rata doživjeli su osim Trogira i Zadar, Korčula, Knin, Gruž, područja Kaštela, a i brojna druga mjesta po cijeloj obali (Rijeka i Pula).

⁸⁴ Dio gradskih bedema ruši se i prije izrade katastra. Naime, «higijemizacija» grada još za francuske uprave nalagala je rušenje niza kuća te zapadni dio gradskog zida, čime se ostvario novi odnos preostalih kula i dijelova zidina s vratima grada, definiran s nasutim proširenjem kao novi okvir otočića. Maršal Marmont naređuje rušenje zida

zatvarao povijesni dio grada (kat. čest. 788, 789, 790 itd.). Iza katedrale je u to doba još postojala polukružna kula Malipiera i dio istočnoga gradskoga bedema. U vrijeme pregradnje općinske palače na prijelazu stoljeća te se strukture definitivno gube⁸⁶ kao i zgrade na česticama koje je zaposjedala komunalna palača. Nisu sačuvani niti bastioni Sv. Ivana i Sv. Bernarda, a niti kula Oprah, kula biskupije ili kula Lučić.⁸⁷

Katastru Franje I. prethode nesustavni pojedinačno rađeni popisi posjeda u privatnom, crkvenom ili općinskom vlasništvu.⁸⁸ Iako je ovaj katastar rađen s određenom namjenom, pa mu svrha određuje karakter podataka, rezultirao je prvim preciznim premjerom grada, dokumentiranim podacima urbane i društvene strukture Trogira koji su prethodili prijelomnom razdoblju transformacije gradova u 19. stoljeću.⁸⁹ Objavlivanjem ovog Katastra žele se potaknuti daljnja istraživanja povijesti Trogira.⁹⁰

između Kaštela i kule Sv. Marka; BERITIĆ, Luka, «Obalna utvrđenja na našoj obali», *Pomorski zbornik*, 1. (1962.), 241.; KOVAČIĆ, Vanja, «Trogirske fortifikacije u 15. st.», *Prilozi povijest umjetnosti u Dalmaciji*, 37. (1997.-98.), 109.-137., 135.

⁸⁵ *Delle mura rimane il lato di mezzogiorno, parte del quale si presenta ancora merlato, nel contro di questo lato vi e una porta della Città. Altro breve tratta di mura esiste dalla parte di levante, al termine del quale dalla parte di mezzodi vi e un torrione di formo circolare. Le mura degli altri lati sono state dal tutto demolite, e solo se ne veggono alcune reliquie alla parte della Città che dal lato di tramontana mette al continente. Nell'angolo esterno del nord-ovest vi e un turrione guasto dal tempo, di forma circolare, chi sporge nel mare, e nell'angolo del sud-ovest vi e un Castello settangolare le di cui mura sono merlate. Tra questo Castello ed il turrione anzidetto sorge sulla riva del mare un Belvedere eretto sotto il ordini del marescallo Marmont di orma esagena con coperto sostenuto da colone di pietra su di un rialzato quadrato;* DAS, AMID, kutija 659, Izvješće, str. 3.-4. U opisu iz 1818. godine Trogir se opisuje kao mali otočić na obalama kojega se sidre brodovi - bedemi su u lošem stanju (srušeni od Francuza), a posebno se ističe Kamerlengo te «okrugla kula napola razvaljena». Spominju se i tada još očuvani bastioni okruženi kamenim nasipom.

⁸⁶ Piplović, S., *Graditeljstvo*, 32.-33.

⁸⁷ BABIĆ, Ivo – VUČENović, Svetislav, *Kulturno blago Trogira, Urbanistički razvitak i graditeljstvo*, Zagreb: Turistkomerc, 1990., 37.-64.; BENYOVSKEY, Irena, «Popis javnih zgrada u Trogiru 1789. godine», u tisku (*Povijesni prilozi* 2005.).

⁸⁸ BENYOVSKEY, Irena, «Prilog metodologiji istraživanja srednjovjekovnog urbanizma: Primjer trogirске baze podataka», *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa Istarski povijesni biennale: Statuimus et ordinamus, quod ... - Sustavi moći i mali ljudi na jadranskom prostoru*, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, 2005., 241.-253.

⁸⁹ Maroević, I., *Gradogradnja i zaštita*, 79.-84.

⁹⁰ BENYOVSKEY, Irena, «Austrijski katastar kao izvor za istraživanje povijesti urbanizma – Digitalizacija i stvaranje baze podataka: Primjer Trogira», *II. Kongres hrvatskih povjesničara: Hrvatska i Europa - Integracije u povijesti*, knjiga sažetaka, Pula: HNOPZ, 2004., 125.-126.